

Віктор
ЮЩЕНКО
НЕДЕРЖАВНІ
ТАЄМНИЦІ

Нотатки на берегах пам'яті

*Літературний запис і упорядкування
Олександра Зінченка*

Харків
«Фоліо»
2014

МАЙДАН ЗА ВІКНОМ

Ця книжка мала починатися інакше — з історії звичайного дня. Таких звичайних днів було вже досить багато з того моменту, як я покинув президентський офіс. Але коли робота над рукописом добігала кінця, почалася геть нова історія — подія, що повністю змінила задум того, якими мали бути перші сторінки цієї книжки. Ця подія також розпочала і нову сторінку української історії. Ідеться про Євромайдан.

Ніч на 11 грудня 2013 року я запам'ятаю надовго. Про те, що на київському Майдані Незалежності зростає температура, моя родина дізналася з телевізійної трансляції. У ту ніч розпочалася спроба штурму мирної маніфестації українських громадян, які виступали проти припинення євроінтеграційного курсу та свавілля міліції. Це була фантазмагорична і по-своєму гіпнотична картина: у відблисках ліхтарів чорні каски бійців спецпідрозділів міліції мали вигляд мокрих блискучих волоських горіхів, яких повільно прокручує у водоверті темна вода лісового потоку. Усе було в постійному русі, мішалось між собою, перебувало у стані неспокою. Чутно було наростаючої сили і напруги заклики зі сцени Майдану: «Не застосовуйте силу! Це мирний протест! Це мирний протест!!!» Ці хвилини змішали відчуття огиди від дій міліції та почуття гордості за мирну силу звичайних українських громадян. Це проймало найглибше.

Була вже глупа ніч, коли з повідомлень, які надходили до мене звідусіль, почало формуватися усвідомлення якоїсь критичності, відчуття того, що може статися щось непоправне і зле,

що настає найважчий час для Майдану. Дружина плаче. Врешті-решт, Катя не витримала і поїхала на Майдан. Кілька друзів з Майдану телефонують, доповідають, яка там ситуація... Я намагався зупинити конфронтацію у доступний мені спосіб: телефонував куди тільки можна в Україні і поза країною, сподіваючись якось вплинути, зупинити те, що я бачив на екрані телевізора, про що я чув по телефону від Каті і друзів з Майдану.

Тієї ночі усі були налякані можливістю непоправного. Усі були налякані процесами, які відбулися раніше: вночі останнього дня листопада і в перший день грудня, коли міліцейські спецпідрозділи пролили кров демонстрантів і журналістів на Майдані та перед Адміністрацією Президента на вулиці Банковій.

Десь на четверту годину ранку я дізнався з кількох різних джерел, що метою цих дій міліції був не розгін мирних протестів на Майдані, а розчищення від наметів і барикад проїжджої частини між вулицями Михайлівською та Інститутською, що перетинають Хрещатик на Майдані Незалежності. Катя прорвалася до генерала, який керував операцією, і той запевнив, що жодного розгону не буде. Вона зателефонувала, що в неї і на Майдані все о'кей. І вже по п'ятій годині ранку з'явилося відчуття, що далі штурмувати Майдан побояться.

Кожного ранку в усі ці бурхливі дні я, як звичайно, їхав у свій невеличкий офіс. Тепер моє місце роботи — це громадська організація, яка називається «Інститут Президента Віктора Ющенка». Кожного ранку я заходжу в його двері, цілую Іру та Валю, які працюють зі мною вже майже десять років, ще з часів президентства, і тепер забезпечують життєдіяльність нашого інституту, та відчиняю двері мого кабінету. Його вікна виходять на Майдан. І в ці дні мене не залишає відчуття, що я весь час перебуваю саме там, на Євромайдані. Мені навіть не треба вмикати телевізор, щоб почути, що говорять промовці з його сцени: достатньо відчинити вікно чи вийти на балкон. З балкона видно кілька місць, з якими я міцно пов'язаний своїми спогадами: звідти добре видно вулицю Інститутську і силует Національного банку, світло-сірі стіни Будинку уряду на вулиці Грушевського

та президентського офісу на Банковій. Але на першому плані лежить Майдан. Це — особливе місце: на Майдані сьогодні відроджується українська нація, тут зараз народжується новий політичний курс країни.

Навіть коли вікна зачинені, мій кабінет вібує від вигуків: «Слава Україні!» — «Героям слава!» Це хвилюючі вібрації. Вони глибоко зачіпають моє серце.

Найдивовижніше у цій історії те, що новий політичний курс країни на Майдані сформулювали діти, студентська молодь. І це найцікавіший момент у цьому прекрасному громадському русі, найбільш важливий його момент: порядок денний у нашому суспільстві починає формувати нове покоління!

Я широ дивуюся зі студентів: вони сформулювали найголовніший план — Україна має бути в Європі спочатку як асоційований, а потім як повноправний член. Майдан робить колосальну роботу, коли на найвищому політичному вістрі здійснює одну політичну вимогу: європейська інтеграція! Я широ дивуюся зі студентів, які так влучно, без здрібнення та метушні щодо другорядних питань, виокремили найбільш злободенну тему — євроінтеграційний курс. Мене це дуже дивувало, бо це насправді є не по літах далекоглядною позицією! Це дійсно системне, мудре мислення, адже всі інші питання знаходять відповіді у цьому курсі. Якість життя, питання корупції, питання якості освіти, охорони здоров'я, питання якості влади і демократії — відповіді на всі ці питання закладені у європейському курсі України.

З іншого боку, існування двох майданів — це теж важливий показник. Він сигналізує, що існують два паралельних життя однієї нації. В Україні є сили, які намагаються продемонструвати, що є дві країни з різним способом мислення, з різними устремліннями і цінностями. Думаю, усі ці протиріччя є відображенням того, що процес становлення нації ще триває, а в країні є люди, яким ще довго треба шукати канали порозуміння поміж собою. Авжеж, не йдеться про те, що ми є якісь безталанні і нездатні до єдності. Але треба усвідомити, що за спинами мільйонів україн-

ців є різний індивідуальний та суспільний досвід. І тому дуже важливо зрозуміти, чому ми різні. Ми не протилежні — це очевидно: ми ніколи в минулому попри історичні міфи не вбивали одне одного у братовбивчих війнах! Я продовжую наполягати, що моя нація ніколи сама з собою не воювала і не буде — які б потрясіння і буревії на проносилися над Україною! Нас дуже часто пробували розділити, були й такі епізоди, що ці спроби могли видаватися комусь успішними. Це не так, і я впевнений, що через процеси, які відбуваються зараз у країні, ми врешті-решт прийдемо до порозуміння. Хочу вірити, ми сильнішими вийдемо з цього конфлікту. Мені видається, що частина подій, які ми спостерігаємо у ці дні, виглядають саме як політична експлуатація різних уявлень про минуле і майбутнє України. Але ці уявлення не носять антагоністичного характеру. Вони є просто відмінностями. А політики намагаються ці відмінності осідлати та показати, що ми не просто різні — ми протилежні, ми готові ненавидіти один одного! Це помилкова політика. У найближчий час ми побачимо багато сумних результатів такої політики, на нас чекає іще багато важких ночей, але — сподіваюся — наближається час порозуміння і національної єдності.

Думаю, багато хто буде дивуватися з таких передбачень. Насправді підставою для цього оптимізму є наші діти. Кожного вечора я переглядаю в Інтернеті ті найяскравіші публікації та фотографії з Майдану, які моя дружина знаходить на різних електронних сторінках. Без сліз розчулення і гордості на це неможливо дивитися: на ті невеликі і більші вчинки, на ті молоді обличчя, на їх малі, значніші та зовсім дорослі ініціативи, які живуть в організмі Майдану. Можливо, не скромно про це згадувати, але коли моя донька Софійка вперше повернулася з Майдану, вона на своїй сторінці з гордістю підписала фото: «Отак треба захищати Україну!». Вона відчувала себе у єдиному строю із іншими. А я тішуся, що вона у свої літа є відповідальною, що у неї є місія і вона пишається цією місією. Очі наших дітей свідчать, що у нас все буде добре! Ми пройдемо ці іспити.

Власне, саме про це я і прагну говорити на сторінках цієї книжки. 60 років з тисячолітньої української історії мені вдалося спостерігати з різних позицій: з точки зору малого хлопця-підпасака сільської «черги», звичайного тернопільського студента, радянського прикордонника, голови Національного банку, прем'єр-міністра та президента незалежної Української держави. Це були 60 років усвідомлення помилок минулого, роботи над тими помилками та спроб звільнення від їх тягаря. Вочевидь, прем'єр чи президент часто не може говорити вголос про свої емоції, мотиви деяких вчинків та реакції на ті чи інші виклики. Усі вони тривалий час залишаються приватними таємницями, які у свій час не варто демонструвати, але потім вони не повинні перетворитися на білі плями історії — адже без цього часом не зрозуміти усіх причинно-наслідкових зв'язків. Деякими таємницями я прагну поділитися на сторінках цієї книжки. З іншого боку, я заздалегідь прошу вибачення у тих, хто сподівається знайти тут відповіді на всі свої запитання. Є деякі епізоди, подробиці яких пам'ять виявилася нездатною утримати. Деякі сюжети і проблеми я б волів приберегти для іншої книжки, сподіваючись на нові зустрічі зі своїм читачем. Врешті-решт, у моєму переліку недержавних таємниць є й такі, яким варто ще якийсь час полежати на споді зачиненої на ключ шухляди.

Національна єдність є найважливішим викликом для 46 мільйонів українців сьогодні. Відсутність єдності була і залишається головним неперсоніфікованим чинником суспільної дисгармонії останніх років. Шлях до національного порозуміння складний. Думаю, що 46 мільйонів українців іще не одне десятиріччя ходитимуть степом та ковилою у пошуках відповіді на це запитання. Ця відповідь не буде сформульована «сьогодні на сьогодні». Але рано чи пізно ми прийдемо до національного Круглого столу. Ми маємо прийти до єдності через діалог, а не через конфлікт. Цю ідею має пропустити через своє серце кожний з 46 мільйонів українців — у цьому полягає ключовий мотив і відповідь на запитання, для чого написана ця книжка.

І мені видається, що саме про це гудить сьогодні Майдан за моїм вікном.

Широ,
Віктор Ющенко

P.S. Коли ця книжка була написана і зверстана, на вулицях Києва загинули перші захисники Євромайдану. 22 січня 2014 року символізм Дня Соборності був перекреслений надзвичайними подіями. Молодих українських патріотів уперше в історії атакували із надзвичайною жорстокістю. Був створений жахливий прецедент — убито активістів, які відкрито заявили про свою позицію. Це непоправні людські втрати, які викликають глибоке співчуття і моральне обурення. Ми стали свідками жахливих розправ на підставі антидемократичних законів, які засудили всі міжнародні інституції включно з Верховним комісаром ООН з прав людини, а також незаконних дій правоохоронців і відкритої ненависті до учасників протестів. Подальші події можуть мати трагічні наслідки для Української держави. Я не можу знати, чим закінчиться ця історія, але хочу сподіватися, що влада знайде в собі сили припинити насильство. Національна єдність, демократія, незалежність, цілісність та суверенітет України повинні стати засадами для політичних рішень, які мають відвернути нас від трагедії громадянського протистояння та ризиків втрати державності.

ЗМІСТ

Майдан за вікном	4
Розділ 1. Дороги моїх батьків.	10
Розділ 2. Обставини народження	28
Розділ 3. Полиновий хліб	35
Розділ 4. Мої мрії	45
Розділ 5. Лавини	60
Розділ 6. Моє Шевченкове заслання	82
Розділ 7. Банкір Улянівського банку	94
Розділ 8. СРСР періоду напіврозпаду	101
Розділ 9. День Незалежності	120
Розділ 10. Голова Національного банку	132
Розділ 11. Психологічні проблеми пострадянської економіки	142
Розділ 12. Операція «Гривня»	188
Розділ 13. Дорогі мені люди.	232
Розділ 14. Я йду, щоб повернутися!	250
Розділ 15. Морок	287
Розділ 16. Отруєння.	307
Розділ 17. Залаштунки Майдану.	340
Розділ 18. Криза довіри	375
Розділ 19. Пастка Конституційної реформи	423
Розділ 20. Грузія 08.08.08	446
Розділ 21. Чому бандити не сидять у тюрмах та інші важливі питання.	460
Розділ 22. Ідентичність. Єдність. Довіра	482
PS	510